

ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԹԷ ԱՒԵՏԱՐԱՆ

Ամէն անոնք որ կը հետեւին Պատե-
րագին առդին աշխարհի իրադարձութիւն-
ներուն, և կ'ուզեն տեսնել արդի աշխար-
հի ընդհանուր վիճակը, ո՛չ միայն պիտի
լսեն իրատեսներու ազադակը թէ աշխար-
հի բարոյական և մտաւորական ցարդ հաս-
տատուն ընդունուած չէնքերը կը խաբիւր-
լին, այլ նաեւ իրենք անձամբ պիտի գտնեն
և հասկնան թէ ի՞նչ ահաւոր և խուլ շա-
ռաւուժով մը աննիւթական երկրաշարժը
ուսերներ կ'ապսոսնայ մարդկային ընկերու-
թեան:

Ամէն խորաթափանց միտք կը տեսնէ
այս բանը. և մարդկութեան առաջնորդող
դասակարգը կ'ուզէ սպառազինուիլ ասոր
դէմ, և ինքնապաշտպանութեան միջոցնե-
րու կը դիմէ: Ինքնապաշտպանութիւն այս
նախազգացումին արդիւնքն է աւատիկ մէկ
կողմէն ազգայնականութեան գաղափարին
բարդաւաճումն ու շատ տեղեր արքայազն-
տութիւնը, և միւս կողմէն այս կաղաւթոգ
ու կաղմուած ազգութեանց միջեւ բարեք
յարաբերութիւնները յաւերժացնելու հա-
մար յարատեւ ու յամառ ջանքերը, ըլլա՞ն
անոնք զիւաններու մէջ կուտած բանա-
կցութեանց և դաշնադրութեանց միջոցաւ,
ըլլա՞ն վաճառականական և առեւտրական
ձեռնարկութիւններով, կամ ըլլան գիտա-
կան նուաճումներու համամարդկային հան-
գամանք տալու ձկտումով:

Մեր ազգն ալ, միշտ չմոռնալով իր
չափը, կրցածին չափ ճիշդ կ'ընէ պաշտ-
պանելու, քայքայումի մը նախազգա-
ցումէն առաջնորդուած. և ուղի՜հաւ իր
բացարձակապէս միակ ապուէնը ազգայ-
նականութիւնն է, (պատմութիւնը լաւ կը
ցուցնէ ասիկա), կ'ուզէ լիովին փարիլ այդ
գաղափարին, և ատով հեռք մը բանալ ի-
րեն համար այս անոյտ լարերինթափն
մէջ, ուր ամէնքը կը խաբիւրթափն ուղղու-
թիւն մը գտնելու ճիւղով: Վասնզի յաւեր-
ժացումի անչէջ այդ տենչը անհատներուն
հետ ազգերո՞ւն ալ է:

Ազգայնականութեան գաղափարը, սա-
կայն, չ'ուժաւորիր լոկ տենչով և անոր ար-
տայայտութեամբ. պէտք է հիմնաւոր եւ

վաղնջականութեան դրոշմով վաւերացուած
ու նուիրականացած հաստատութիւն մը
գտնել և անոր յենուլ: Վասնզի անհիմն
ամէն նորոյթ ընդունելութիւն չի գտներ
ամենեւին՝ երբ ազգի մը խռնու տալ պէտք
ըլլայ, մանաւանդ այնպիսի ժամանակ մը՝
յորում միտքերը երերուն, անհանգարտ
ու անդէկ վիճակ մ'ունին և եղած ձկտու-
մին ու ճիւղին նպատակն իսկ է խախտուած
այդ միտքերը հաստատել, հանգարտել և
ղեկավարել:

Անձկալից այս որոնումին մէջ մեր ա-
ռաջնորդող և մտածող ազգայինները, ու-
րոնք Հայութեան իբր ազգ գոյութեան
նախանձախնդրութիւնն ունին, իրջանիկ
զիւտ մը բրած ըլլալ կը կարծեն, անզի-
տակցաբար տարուելով որոշ դասակարգի
մը զիտումնաւոր ուղղութենէն, երբ իրենց
մտքը կը դնեն Հայաստանեայց եկեղեցիին
վրայ: Եւ չեն վարանիր լսել թէ եկեղեցին
է այն հաստատութիւնը որ մեր ազգայ-
նականութիւնը պիտի հիմնաւորէ և հովա-
նաւորէ: Այսպէս կ'ըսեն շատեր՝ վասն զի
բաւական զօրաւոր և արժանի հաստատու-
թիւն մը կը գտնեն զայն այդ դերին հա-
մար, Անոր հնութեան և հասարակ հայուն
վրայ Անոր—եկեղեցիին—ունեցած ազդե-
ցութեան հետեւեցում, և բաւական տկար
կը գտնեն զայն՝ ուրիշ լուսազոյն դերի մը
համար, դերի մը՝ զոր տեսնելու և գնահա-
տելու չափ հնուներ չեն երթար: Ուրիշ-
ներ՝ չարամիտ շնականութեամբ մը՝ չեն
ուզեր Հայ եկեղեցին աւելի մեծ դործ մը
ստանձնած տեսնել, զայն անկարող կը
գտնեն ուրիշ բան մը ընելու, և լուելայն
կը հրճուն ասոր համար: Իսկ ոմանք ալ՝
բաւական ծոյլ և անտարբեր, կը բաւակա-
նան եկեղեցիին թողլով սազգը պահպանե-
լու՝ սպաշտօնը:

Հասարակաց այս արմատացած կար-
ծիքը, այսինքն թէ Հայ եկեղեցին իր գո-
յութիւնը կ'ապրարացնէ իր ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆ հան-
գումանքովը միայն, առաջին անկարկով ծա-
փահարելի մեկնակէտ մը կը թուի թէ՛ կարգ
մը հայ-քրիստոնեաներու և թէ՛ հայ-ան-
քրիստոնեաներու:

Արդարեւ ճշմարտութիւն մը կա՛յ այս
տեսութեան մէջ, և արժանիք մը կա՛յ զայն
եկեղեցիին վերագրելուն և եկեղեցիին ալ
զայն ընդունելուն մէջ: Սակայն ո՛չ ամ-

բողջ ճշմարտութիւնն է այն, ո՛չ ալ մեր եկեղեցիին իրական արժանիքը: Եթէ մեր եկեղեցին մէկ է մեր ազգութեան հետ, եթէ Հայ եկեղեցին մեր ինքնութեան թեան միակ պաշտպանն ու հովանին է, ապա եկեղեցիին նպատակը չէ եղած և պէտք չէ ալ ըլլայ երբեք: Ընդհանրապէս մեր եկեղեցիին այդ հանգամանքը անոր մասնակի մէկ-յատկութիւնն է, իր գործունէութեան պարագաներէն յոտով եկած արդիւնք մը, և մերթ ալ աւելորդ պաշտօն մը ստանձնած է առ ի չգոյն ուրիշ ազգայնական հաստատութեան մը, զոր հնար չէ եղած ծնուցանել քաղաքական դժբախտութեանց հետեւանքով: Այսինքն, զօրաւոր ո՛չ պետութիւն մը, ո՛չ մշտնջենի մը ունեցանք, ո՛չ ալ ամբողջ ազգ մը կրցանք ըլլալ: Աւելի յոտով երթալով մեր եկեղեցիին շեշտուած ազգայնականութիւնը արդիւնքն է արտաքին առաքելութեան լծուելու իր քրիստոնէական առաջնակարգ պարտականութեան մէջ թերանայուն, այլ և այլ պատճառներով:

Եւ այժմ, ինչպէս դիտել տուինք, ումանց ազդեցութեան, ուրիշներու գիտումնաւոր խեղաթիւրումին, և ամանց ալ, որոնք ամէնէն աշաւորջը պէտք էր ըլլային, անտարբերութեան հետեւանքով, մեր եկեղեցիին երկրորդական մէկ արդիւնքը իր միակ նպատակն ու կոչումը կը դրուի, և այս թիւրիմացութիւնը կ'ընդհանրանայ և կ'արմատանայ միտքերու մէջ, ի հարկէ թէ՛ ի վնաս Հայ ազգութեան և ազգայնական գաղափարին, և թէ՛ առաւելապէս Հայ եկեղեցիի իրական ու իսկական կոչումին, զոր հասկնալէ և իրագործելէ, աւագ ճշմարտութիւնը բնական է տակաւին:

Մեր ժողովուրդին հայրենասէր և լուսամիտ հատուածը թո՛ղ սթափի: Այն պատկարէր, որ խրատցիչ քմծիծաղով մը յառաջ կը քշէ վերոյիշեալ թիւր տեսութիւնը, պէտք է ծանօթ ըլլայ իրեն: Թո՛ղ յիշէ ան թէ մեր ետեւն են այն ժամանակները ուր իրենց գանկերը նորոյթի գաղափարներով խոնամ գասակարգ մը ունէինք, որ եկեղեցին Ազգութեան գերեզմանը կը նկատէր, որ չէր քաշուեր նախադիմէ գայն՝ փոխանակ ցաւակցելու և գործակցելու անոր, որ մեր մեծ ազգասէրներուն վրայ մահափորձ կը կատարէր, որ անաս-

տուածութեան ակտիւն կը կանգնէր ի կորուստ այն ժողովուրդին զոր փրկել կը յաւակնէր, որ քրիստոնէութիւնը խաբէութիւն կը նկատէր: Այս բոլորը թո՛ղ յիշէ ազգասէր հայը և չտարուի հիւանդագին մտայնութիւններով:

Պէտք է տեսնել հակասութիւնը անոնց, որոնք մինչ մէկ կողմէն կ'աղմկեն թէ եկեղեցին պէտք է մերկանայ իր այն բոլոր ազգայնական-աշխարհական գոյն ունեցող գործերը, որոնք իր վրայ կը գտնուին, (և այս միակ կէտին մէջ իրաւամբ), և պէտք է զգենու միայն ու միայն: Աւետարանի քարոզութեան իր պաշտօնը, միւս կողմէն կ'ըսեն թէ եկեղեցիին արժանիքն է ազգութեան պահպանման հսկելը, և այդ պատճառաւ ալ կը լուստու գայն հալածողներու դէմ: Պոռացող հակասութիւն մ'էն է այս, և պէտք է անոր մէջ ինկածներուն երեսին գտնել զայն բաց կերպով: Վասն զի ազգայնամոլութեան ծաւալման հետեւ քանի բախիլը փախստական գործ մըն է քոյրոջին, սխալ բացատրութեամբ մը՝ պետական գործ: Փակագծի մէջ բնենք թէ այս պարագան է որ շեշտել կ'ուզեն անոնք որոնք Պետութեան և եկեղեցիի բաժանման խնդիր կը յարուցանեն, և սխալ կը հասկցուն՝ վասն զի «պետութեան և եկեղեցիի բաժանում» բացատրութիւնը եւրոպական պատմութեան կալուածին կը վերաբերի, և այս վերջին հանգամանքով զայն մեր ազգին կիրարկել հնար չէ, ինչպէս որ ապացուցուեցաւ ՍԻՌՆԻ խմբագրականներուն մէջ: Անոնք իրենց ուզածը հասկցնելու համար ուրիշ բացատրութիւն մը պէտք է գտնեն:

Այ, հայրենակիցներ, եկեղեցին ազգայնականութեան գործիք մը չէ բնաւ, և պէտք չէ երբեք ըլլայ: Այդ ուղղութեամբ օգուտ մի՛ սպասէք անկէ, սա միտք պատճառաւ որ իր կոչումը, իր նպատակը, իր հաստատութեան շարժման (motif) չէ այդ անոր կոչումը աւելի բարձր բան մըն է: Եթէ բնօրինակ անոր վիզին այդ պաշտօնը, ազգայնական գաղափարը կը տուժէ: Եւ այդ տուժը մեղմել ոչ մէկուն բաղձանքն է:

Այս մասին պատմութեան դասը պերճախօս է: Հոն եկեղեցին չ'արդարացներ իր ազգայնական դերը, վասնզի ամէն անգամ որ եկեղեցին փորձած է ազգայնականու-

թեան ակոյնեան կանգնել, առե՛ծը առե՛ծ է անոր: Մեր ազգային սուրբերու արժանիքը իրենց խանդավառ քրիստոնեանե՛րը լլալուէն մէջ է, և ո՛չ թէ ազգայնականներ: Պէտք է լաւ ի միտ առնուի ասիկա: Անոնք հայ-մարդը Քրիստոսի շնորհիւ վեր բարձրացնելու ճգնեցան ու զոհուեցան: Անոնք արահայանելու միջակ մտայնութիւններով շննան:

Ուրեմն կա՛մ պէտք է եկեղեցիին ինքն իր գլխուն թողու ազգայնականութիւնը, և ինք չայ ժողովուրդին Քրիստոսը բերէ, կա՛մ ալ Քրիստոս և Աւետարան մէկ կողմ թողու՝ և ազգայնական հաստատութիւն մը զառնալով զայն՝ ջատագովէ և անոր աշխատի: Եւ այս վերջին պարագան արտառուց է ի հարկէ:

Ազգը, իր գոյութիւնը յաւերժացնելու համար իրը ազգութիւն, ուրիշ ազգութներու պէտք է որ զիմէ: Այդ ազգութները ցուցնել չէ մեր նպատակը այս առիթով: միայն մատնանիլ կ'ընենք մեր Հին Մատենադարանին, իր հոսթիալի, փառաւորութեամբ, շինիլ հանգամանքով, զուտ ազգայնականութեամբ, հեղինակաւորութեամբ, և Նոր Գրականութիւնը, որ է և պէտք է ըլլայ արդիական, առողջ, լուսաւոր, ազնիւ, և հայրենասիրական: չայ Ազգին ազգայնական ձեւումները յառաջ մղելու եւ իրագործելու համար այս ազգութները օգտագործել կրցող հաստատութիւններէ ալ զուրկ չենք, կա՛ն կուսակցութիւնները — եթէ անկիւք մը պէտք է ունենան անոնք՝ ա՛ւաօիկ — կա՛յ Բարեգործականը որ կըրթական ծրագիր որդեգրելով ազգին կենսունակութիւն ներարկած կ'ըլլայ, կա՛ն թերթեր, կա՛ն Հայրենակցական Միութիւններ, Ուսանողական Միութիւններ, և զիս ուրիշ մեծ ու փոքր ազգական: Անոնց բոլորն ալ արդէն նոյն ուղղութեամբ կ'աշխատին. կը մնայ զանոնք ուժաւորել, նւթապէս և բարոյապէս մեր ի ձեռին ունեցած ամէն հնարաւորութիւններով:

Չայ Քրիստոնէական եկեղեցիին ուրեմն պէտք է, կը կրկենք, միանգամ ընդմիշտ թողու որեւէ կերպով ազգայնական պրոպագանդը անոնց՝ որոնք կրնան, և որոնց կը վայելէ որ կարենան: Մէկ ձեռքի մէջ երկու ձմերուկ չի տարուիր. ա՛հա՛ պարագայ մը ուր այս ժողովրդական ճշմարիտ առածը յոյժ կը պատշաճի:

Թէ ի՛նչ է եկեղեցիին կոչումն ու դործը — յայտնի է անիկա:

Սա՛ բացայայտ է թէ եկեղեցիին գործիք մը չէ, ինչպէս կ'ուզեն ընել զայն մէկ կողմէն ազգայնականներու որոշ մէկ դասակարգը, գործածել ուղելով զայն իրենց խմբական շահերուն, և միւս կողմէն ալ երբեմն՝ եկեղեցականներ, որոնք իրենց խակական գործին հաւատարիմ չեն: Եկեղեցիին Աւետարանի գործին է գերազանցապէս և բացործակապէս: Իր այդ հանգամանքին մէջ կը կայանայ անոր ամբողջ արժանիքը: Եւ հայ եկեղեցականներ այդ արժանիքը արդիւնաւորելէ զատ ուրիշ ոչ մէկ ուղղութեան պէտք է հետեւին: Եւ պէտք է հետեւին ուղղակի: Անուղղակի միջոցներ ա՛յն ատեն միայն կ'արդարանան՝ երբ ուղղակի և անհրաժեշտ պէտքեր գոհացուած են արդէն:

Մենք մեր ետին կրօնական մատենադարանին մը միայն ունինք. աշխարհիկ մշակոյթէ՛ զուրկ ենք զրեթէ բոլորովին: Ասոր պատճառը ի մէջ այլոց սա՛ է թէ մեր սուրբ Հայրերը Քրիստոսէ և կրօնքէ զատ ուրիշ ոչ մէկ բան հասկնալ ուզած են. կ'երևի նոյն իսկ չեն քաջաւերած ուրիշ որեւէ ուղղութիւն: Ոմանք այս պարագան թերութիւն մը կը նկատեն մեր սուրբ հայրերուն կողմէ: Մանձաղ պիտի ըլլար այսպիսի մտածում մը: Անոնք իրենց գործը կատարելուն: Այդ կէտին մէջ աշխարհականներն են զատապարտելի — եթէ երեք կարելի է այդպէս ըսել, քաղաքական և տնտեսական և ուրիշ այլեւայլ աննպաստ և զժրախտ պատճառներ նկատի առնելէ ետք:

Պէտք է հետեւինք մեր հայրերուն. անոնց իմաստութեանը պէտք ունինք այժմ և միշտ: Ժողովուրդը միայն, ջանալով դարուս քաղաքակրթութեան հետ քայլը պահել, պէտք չէ որ ամէն պատասխանատուութիւն եկեղեցւոյ վրայ թողու: Ժողովուրդը իր եկեղեցականներէն կրնայ պահանջել միայն Աւետարան, և եթէ հրեւար ըլլայ, նաեւ մատաղ սերունդին կըրթութեան սատար:

Չայը պէտք ունի ազգային նկարագրի և անհատական նկարագրի: Շատ յեղեղուած և հասարակ-տեղիք դարձած է այլ ևս սա իրողութիւնը թէ Ազգը շատ մեծ

կորուսաներ ունեցաւ Համաշխարհային պատերազմին և զաղթականութեան հետեւանքով: Կորսնցուց հոգեպէս, մտաւորապէս, բարոյապէս և նիւթապէս: Կարօտ ենք այն աշխոյժին՝ զոր մեր չափով կը ցուցնէինք բարգաւաճ ու առհմային նոր գրականութեամբ մը: Տխուր անգրագարձումներով ու շատ ցանցաւ և յաճախ միջակ ու անարժէք գործերով չէ որ պիտի նորաստեղծէինք արդի քաղաքակրթութեան գէթ հեռեւեղ մշակոյթ մը: Հոգիի ճախրանք մ'ունենալու և աստուածային իրերով խանդավառելու ոչ մէկ որոշ և ակներե ձրկաւմ: Բարոյական չափանիւններու արժէքները կարծես թէ տկարացած են մեզի համար: Անհամ սկեպտիկութիւն մը ծաւալ դատած է: Բաղմազան ազգերու մէջ ցրուած՝ յաճախ հետամուտ ենք անոնց մայութիւնները կապկելու: Ընտանիքի այդ քաղցրութիւնը նուիրականութիւնը կը ցնղի: Իբր ազգ՝ հարստութեամբ այ փճացանք բոլորովին: Տնտեսական խռչոր ուժեր թողուցինք Թուրքիա ու տարազիր եղանք: Այս բոլոր տխուր երեւոյթները դարմանելու համար պէտք ունինք նոր կենսունակութեան, կորովի, ազնուութեան, ներշնչումի, մտածումի: Պէտք ունինք ուրիշ ազգերու համակրութեան, վասնզի ոչ մէկ ազգ պիտի հիւրընկալէր թափառական ժողովուրդ մը, որ Բրիտանիկ Համայնապիտարանին պէս ծաւալ դատած հրատարակութեան մը մէջ կ'որակուի իբր «անհամբոյր կառավարութեան մը ներքե ստրկացած, ուղղամտութեամբը թերի, արիւթեամբը և անձնավատանութեամբը պակասաւոր»: Մէկ խօսքով՝ պէտք ունինք հոգեկան և բարոյական բարձրացումի: Ամէն մեծութիւններու հիմն ու խարսխին է այդ բարձրացումը: Եւրոպան նիւթականէն աւելի իր բարոյական և հոգեկան ուժին կը պարտի իր քաղաքակրթութիւնը: Մի՛ ըսէք թէ Եւրոպան ապականած է: Արդէն քաղաքակրթութիւնը՝ ապականած Եւրոպայի արդիւնք չէ: անիկա ուտին է քաղաքակրթութեան: Քաղաքակրթութիւնը փխսնեայ Եւրոպան ճնշուց:

Առողջ բարոյքը և մաքուր հոգին մշակուելու է մեր ազգին մէջ Քրիստոսով և Աւետարանով: Վառհոգի և բարոյազուրկ ազգ մը ըլլալէ խորշելու ենք, վասնզի ան-

կումէ դատ ուրիշ ճակատադիր մը չի կրնար ունենալ այնպիսին: Հայ Եկեղեցին իր կոչումին պէտք է գիտակցի և անով զբաղի միմիայն: Ազգը նորաստեղծելու միակ կերպն է այդ: Մեր ազգը կեանք պէտք է ունենայ, և մեր Տէրը եկաւ որ կեանք ունենանք և աւելին ունենանք:

Մէկ խօսքով մեր փրկութեան միակ ապաւէնը քրիստոնէական կեանքն է, և Հայ Եկեղեցին ու ժողովուրդը պէտք է գիտակցին ստոր:

ՆԵՐՍԷՍ ՍՐԿ. ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

ՄԱՆՈՒԿԷ ԵՒ ԻՐ ԵՂԵՂԵՅԻՆ

ԻՆՁ Է Ս. ԳԻՐԳԻՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Բաց զիրք մըն է Աստուածաշունչը: Այն կը պատկանի լեռներուն, ծովերուն և զաշտերուն: Այն ազնիւ է և մեծ՝ զուրթի այս բաներուն պէս: Այն կը սկսի մեծ քերթուածով մը Աստուծոյ աշխարհաբառեղծման վրայ, և կը վերջանայ ուրիշ քերթուածով մը, որ կը պատկերացնէ այս հին աշխարհը վերածուած նոր երկինքի մը և նոր երկրի մը, սուրբ և փառաւոր. վասն զի Աստուած անոր լոյսն է և Քրիստոս՝ անոր Թագաւորը: Աստուածաշունչը լաւ կարգացողները պէտք է ըլլան մեծ, քաջ, զօրաւոր և ազնիւ մարդիկ, որոնք կը սիրեն ազատութիւնը մաքուր և ընտիր բաները:

Թայ տուէք ինծի որ քիչ մը խօսիմ այդ մասին:

Մենք միշտ կը խօսինք Աստուածաշունչի վրայ իբրեւ մէկ զիրքի վրայ. բայց ամէն ոք զրտէ թէ այդպէս չէ: Ատիկա 66 զիրքերէ կազմուած մատենադարան մըն է երկու բաժնեւոր վրայ շարուած, զոր կը կոչենք Հին և Նոր Կտակարան: Այլապէս են ատոնք. Յինդոց Գիրքին պէս՝ ժողովրդական պատմածներ և աւանդութիւններ. պատմութիւններ՝ Թագաւորաց և Մնացորդաց զիրքերուն պէս. բանաստեղծութիւն, քարոզներ, օրինադիրքեր, իմաստուն ասացուածքներու սքանչելի հաւաքածոներ, նամակներ և նոյն իսկ սիրոյ երգեր: Յորի